

УДК 336.7

Абрамова І. В.,

irina79abramova79@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3724-0342,

Researcher ID: U-4293-2017,

к.е.н., доц., завідувачка науково-дослідної частини, доцент кафедри фінансів і кредиту, Поліський національний університет, м. Житомир

СТАН ТА ПОВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Анотація. *Стаття містить теоретичне обґрунтування особливостей розвитку ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення країни. Наголошено, що з початком активних воєнних дій ринок фінансових послуг України зазнав певної трансформації, проте попри введення воєнного стану фінансово-банківська система України продовжила свою роботу. Зроблено висновок, що банкам, фінансовим компаніям та страховикам вдалося наростити активи й зберегти ліквідність. Встановлено, що ліквідність державних банків була забезпечена не через реалізацію програм чи проєктів по розширенню клієнтської бази, а шляхом виконання посередницьких функцій у фінансуванні військових потреб. Обґрунтовано, що в умовах війни найбільш вразливими надавачами фінансових послуг виявилися кредитні спілки, кількість яких зменшилася, а обсяги активів скоротилися майже на половину. Виявлено погіршення якості кредитного портфеля практично усіх надавачів фінансових послуг через наявність значної кількості прострочених позик і негативні фінансові результати роботи на кінець 2022 р. Вказано на необхідність формування комплексного механізму управління ринком фінансових послуг, спроможного забезпечити ефективність його функціонування. Доведено необхідність формування системи додаткових гарантій безпеки для банківського і небанківського сегментів фінансової системи. Запропоновано алгоритм повоєнного відновлення ринку фінансових послуг, який вказує на орієнтовний порядок дій, що сприятимуть його повоєнному відновленню. Наголошено на необхідності комплементарних змін економічного середовища, які дозволять бізнесу наростити капітал і сприятимуть підвищенню спроможності фінансових інституцій виконувати свої функції на ринку фінансових послуг.*

Ключові слова: *воєнний стан, ринок фінансових послуг, повоєнне відновлення, комплементарні зміни, алгоритм, банки, небанківські фінансові установи.*

Abramova I. V.,

irina79abramova79@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3724-0342,

Researcher ID: U-4293-2017,

Ph.D, Associate Professor, Head of the Research Department, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University, Zhytomyr

STATE AND POST-WAR PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET

Abstract. *The article contains a theoretical substantiation of the peculiarities of the development of the financial services market in the conditions of martial law and post-war reconstruction of the country. It was emphasized that with the beginning of active military operations, the market of financial services of Ukraine underwent a certain transformation, however, despite the introduction of martial law, the financial and banking system of Ukraine continued its work. It was concluded that banks, financial companies and insurers managed to build up assets and maintain liquidity. It was determined that the liquidity of state banks was ensured not through the implementation of programs or projects to expand the client base, but through the performance of intermediary functions in the financing of military needs. It is substantiated that during the war the most vulnerable providers of financial services were credit unions, the number of which decreased, and the amount of assets decreased by almost half. Deterioration in the quality of the credit portfolio of almost all providers of financial services was revealed, due to the presence of a significant number of overdue loans, and negative financial results at the end of 2022. The necessity of forming a complex mechanism for managing the financial services market capable of ensuring the effectiveness of its functioning was pointed out. The necessity of forming a system of additional security guarantees for the banking and non-banking segments of the financial system has been proven. An algorithm for the post-war recovery of the financial services market is proposed, which indicates an approximate course of action that will contribute to its post-war recovery. The need for complementary changes in the economic environment, which will allow businesses to build capital and contribute to increasing the ability of financial institutions to perform their functions in the financial services market, is emphasized.*

Key words: martial law, financial services market, post-war recovery, complementary changes, algorithm, banks, non-bank financial institutions.

JEL Classification: G10, O16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-74-06>

Постановка проблеми. Впродовж останніх років в Україні прослідковувалася тенденція до динамічного розвитку ринку фінансових послуг. Проте військова агресія з боку Російської Федерації негативно позначилася на вище окреслених процесах. Україна пережила колосальні людські, матеріальні і фінансові втрати. Фінансовий добробут переважної більшості українців зазнав змін: частина населення втратила джерела доходів, а бізнес масово зазнає збитків внаслідок ведення воєнних дій. Відзначається часткова або повна руйнація фінансово-банківської інфраструктури у низці територіальних громад.

Водночас попри введення воєнного стану фінансово-банківська система України продовжила свою роботу. Національний банк України не ввів обмеження на здійснення безготівкових операцій і платежів, проте запровадив певні обмеження на розрахунки з використанням гривневих платіжних карток за кордоном і зняття готівки в іноземній валюті. Певні зміни торкнулися обслуговування кредитів та депозитів, роботи системи страхування. Енергетична криза в країні, спровокована військовими атаками на об'єкти енергетичної інфраструктури, позначилася на роботі банківських відділень, банкоматів, терміналів, негативно вплинула на онлайн-розрахунки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку фінансових послуг постійно перебувають у полі зору провідних економістів. Серед закордонних дослідників на особливу увагу заслуговують праці А. Деміргуч-Кунта (2019), який акцентує на доступності й ефективному використанні фінансових послуг [1]. Маніша та Суміта (2015) визначають його ключове завдання – надання фінансових послуг за помірну ціну різним, у тому числі найбільш вразливим верствам суспільства [2]. А. Шала та Р. Перрі (2022) вказують на швидку трансформацію фінансових послуг завдяки новим технологіям [3]. Вітчизняні дослідники К. Краус, Н. Краус, Г. Поченчук (2022) у своїх працях описують процес становлення та розвитку фінансових послуг і розглядають зміни, що відбуваються в результаті цього у різних секторах та сферах суспільного життя [4]. В. Поліщук, Л. Ішук (2022) досліджують взаємозв'язок між фінансовими послугами й підвищенням інвестиційної активності населення [5].

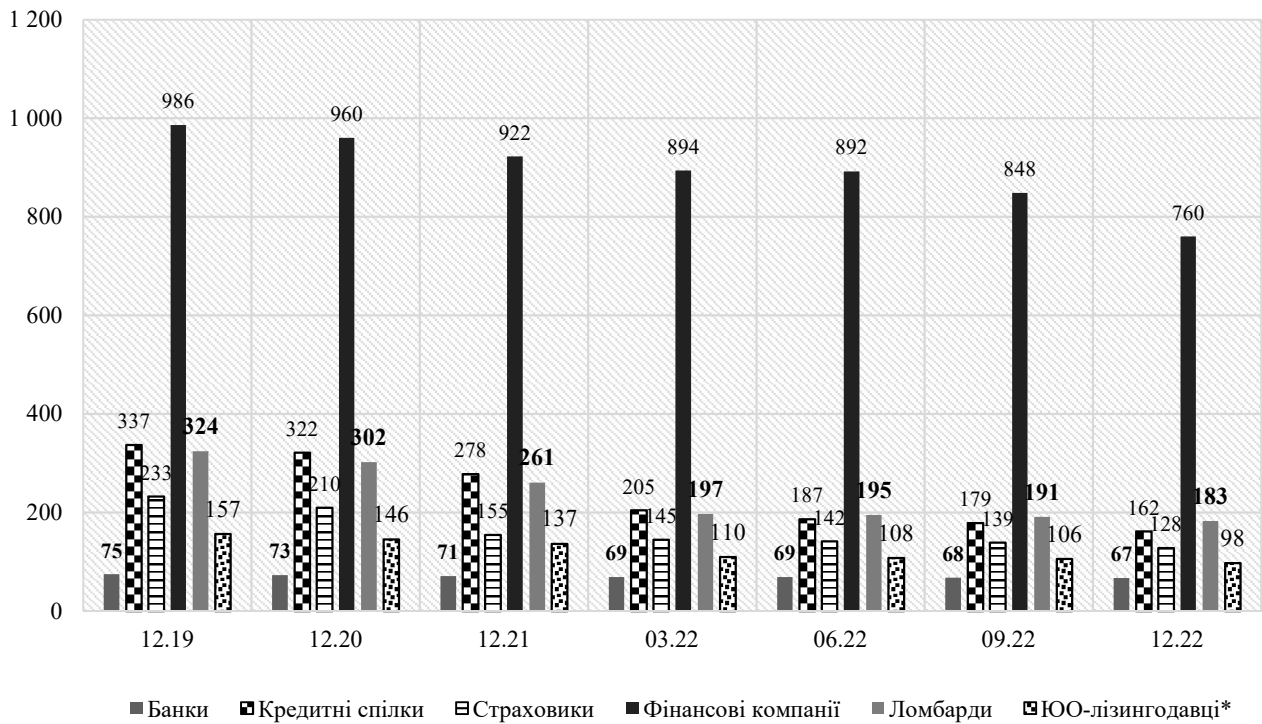
У попередніх дослідженнях нами були окреслені ключові параметри фінансових послуг, значну увагу було приділено фінансовій інклюзії (Абрамова та ін., 2020, 2021) [6, 7]. Аналіз праць

закордонних та вітчизняних науковців дозволив з'ясувати сутність і роль ринку фінансових послуг у соціально-економічному розвитку держави, а також довів його важливість для зростання фінансового добробуту населення. Проте наразі актуальними вбачаються питання розвитку ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення країни. Важливість їх вирішення вказує на своєчасність цього дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування особливостей розвитку ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення країни. Об'єктом дослідження є процес розвитку ринку фінансових послуг. Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень та прикладних аспектів функціонування ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану та в повоєнний період. Дослідження проводилося за загальнометодологічною схемою системного підходу з використанням таких методів, як: статистико-економічний – для вивчення окремих показників розвитку ринку фінансових послуг; порівняльного аналізу – для проведення аналогій між станом ринку фінансових послуг в довоєнний та воєнний періоди; абстрактно-логічний – для формулювання перспектив розвитку ринку фінансових послуг у повоєнний період.

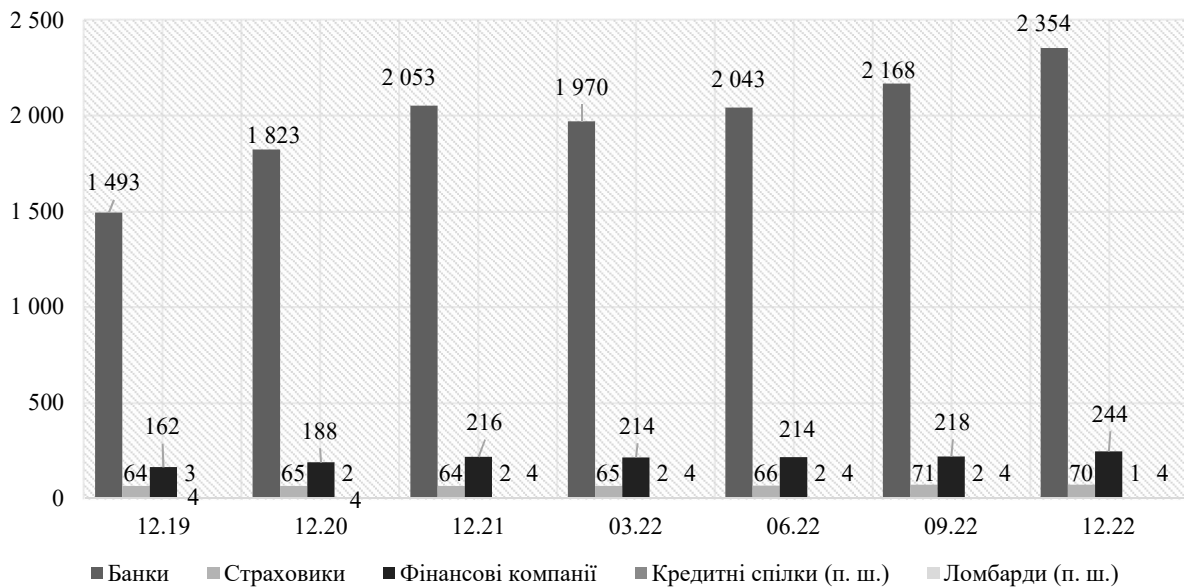
Виклад основного матеріалу дослідження. З початком активних воєнних дій ринок фінансових послуг України зазнав певної трансформації. В перші тижні війни надавачі фінансових послуг повністю або ж частково припинили свою діяльність практично в усіх регіонах країни. За даними НБУ, лише четвертий квартал 2022 р. позначився частковим і нерівномірним у територіальному вимірі відновленням їх діяльності. Від початку воєнних дій низка фінансових установ повністю припинила свою діяльність (рис. 1). Загалом упродовж 2022 р. згорнули свою діяльність 420 надавачів послуг, переважно кредитних спілок та фінансових компаній.

Попри зменшення кількості фінансових установ величина їх активів впродовж 2022 р. показувала різновекторну динаміку (рис. 2). Банкам, фінансовим компаніям та страховикам вдалося наростити активи й зберегти ліквідність. Варто зауважити, що ліквідність державних банків була забезпечена не через реалізацію програм чи проєктів із розширення клієнтської бази, а шляхом виконання посередницьких функцій у фінансуванні військових потреб.

Рис. 1. Динаміка кількості надавачів фінансових послуг, одиниць

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [8]

Рис. 2. Динаміка обсягу активів фінансового сектора, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [8].

В умовах війни найбільш вразливими надавачами фінансових послуг виявилися кредитні спілки, кількість яких за 2022 р. зменшилася на 17 одиниць, а обсяги активів скоротилися майже на половину. Істотно погіршилася якість їх кредитного портфеля через наявність значної кількості прострочених позик. Як наслідок, переважна більшість цих фінансових установ на кінець року показала негативний фінансовий

результат. З метою підвищення стійкості та результативності кредитних спілок Верховною Радою України була схвалена нова редакція Закону України «Про кредитні спілки» (14.07.2023), яка розширила перелік їх членів, удосконалила вимоги до структури та якості капіталу й відкрила нові можливості до реалізації фінансових послуг [9].

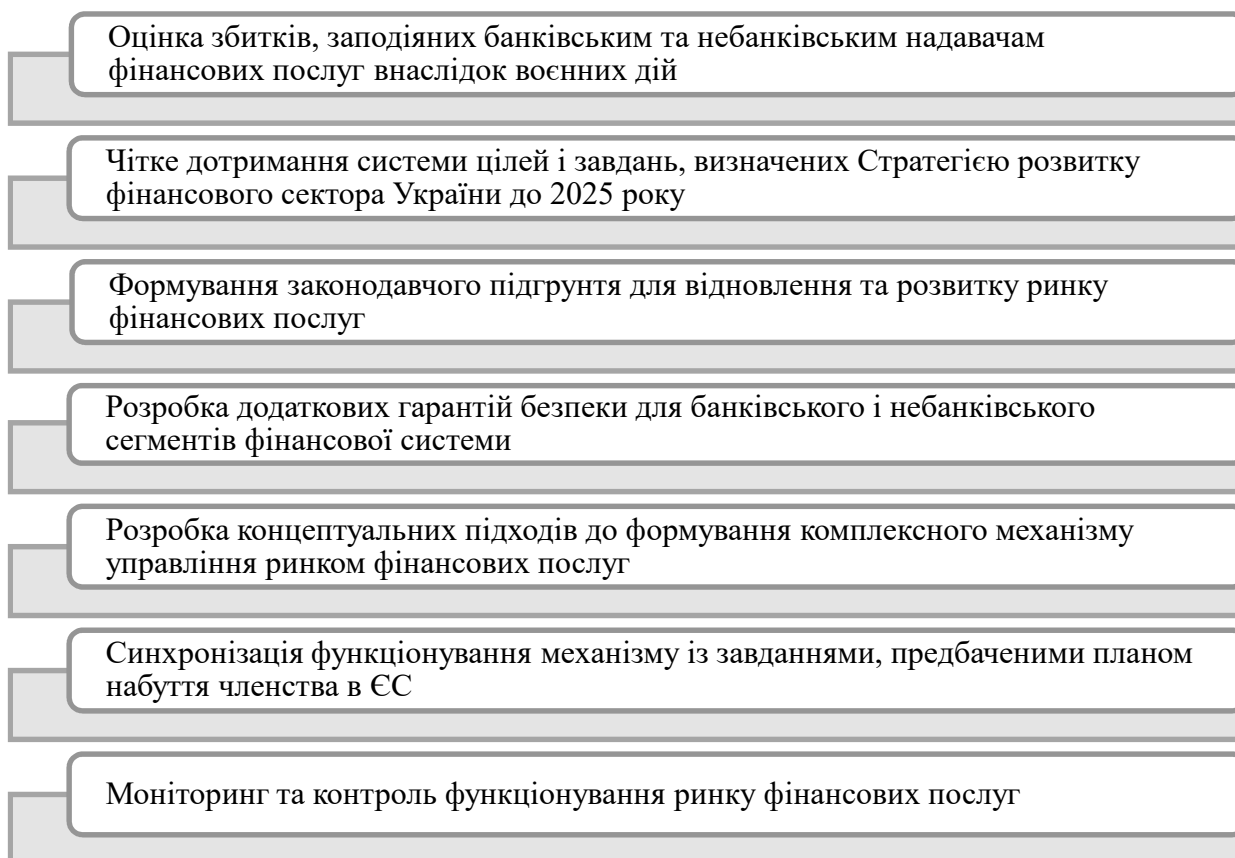

Рис. 3. Алгоритм повоєнного відновлення ринку фінансових послуг

Джерело: власна розробка

Воєнний стан та необхідність повоєнного відновлення темпів розвитку ринку фінансових послуг актуалізує питання оцінки ступеня людських, інфраструктурних та економічних втрат цього сегмента фінансової системи. Важливим вбачається чітке дотримання системи цілей і завдань, визначених Стратегією розвитку фінансового сектора України до 2025 року [10], які мають корелювати з концептуальними підходами, закладеними урядом у стратегію повоєнного відновлення країни, й формування законодавчого підґрунтя для ефективної реалізації запланованих заходів. Ключовим аспектом повинні стати додаткові гарантії безпеки для банківського і небанківського сегментів фінансової системи.

Орієнтовний алгоритм повоєнного відновлення ринку фінансових послуг проілюстровано на рис. 3. При цьому важливо передбачити й закласти необхідні комплементарні зміни економічного середовища, які дозволять бізнесу наростити капітал і сприятимуть підвищенню спроможності фінансових інституцій виконувати свої функції на ринку фінансових послуг. Окреслені завдання повинні покладатися в основу розробки концептуальних підходів до формування комплексного механізму управління ринком фінансових послуг, синхронізованого з планом повоєнного відновлення країни й набуття членства в ЄС, невід’ємними

складовими якого повинні стати моніторинг та контроль за діяльністю усіх його учасників.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Встановлено, що функціонування ринку фінансових послуг в умовах воєнного стану та у повоєнний період потребує економіко-правових трансформацій. Мова йде як про комплементарні зміни економічного середовища, спрямовані на відновлення й сталий розвиток країни, так і формування на правовому підґрунті комплексного механізму управління ринком фінансових послуг, спроможного забезпечити ефективність його функціонування. Доведено необхідність формування системи додаткових гарантій безпеки для банківського і небанківського сегментів фінансової системи. Розроблено алгоритм повоєнного відновлення ринку фінансових послуг, який вказує на орієнтовний порядок дій, що сприятимуть його повоєнному відновленню.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з розробкою концептуальних засад повоєнного розвитку ринку фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Demircuc-Kunt A., Hu B., Klapper L. Financial Inclusion in the Europe and Central Asia Region: Recent Trends and a Research Agenda. World Bank

Policy Research Working Paper. 2019. URL: <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-8830>.

2. Manisha, Sumeet. Financial Inclusion in India. *International Journal of Scientific Research and Management*. 2015. Vol. 3(8). P. 3516-3521. URL: <https://doi.org/10.18535/ijssrm/v3i8.14>.

3. Shala A., Perri R. Regulatory barriers for fintech companies in Central and Eastern Europe. *Eastern Journal of European Studies*. 2022. Vol. 13(2). P. 292-316. URL: <https://doi.org/10.47743/ejes-2022-0214>.

4. Краус К., Краус Н., Поченчук Г. Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. *Innovation and Sustainability*. 2022. Vol. 2. P. 18-28. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.18.28>.

5. Поліщук В. Г., Іщук Л. І. Сутність фінансової інклюзії та доступності до фінансових продуктів. *Економічний форум*. 2022. № 1(1). С. 135-143. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-17>.

6. Абрамова І. В. Стан і пріоритети фінансової інклюзії в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 294-300. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-294-300>.

7. Abramova I., Nedilska L., Kurovska N., Martynyuk H. Financial inclusion in the context of sustainable development of rural areas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43(3). P. 328-336. URL: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.29>.

8. Огляд небанківського фінансового сектору, березень 2023. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2023-roku>.

9. Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 5125. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/14/702245/>.

10. Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.

World Bank Policy Research Working Paper, available at: <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-8830>.

2. Manisha, Sumeet. (2015), Financial Inclusion in India, *International Journal of Scientific Research and Management*, vol. 3(8), p. 3516-3521, available at: <https://doi.org/10.18535/ijssrm/v3i8.14>.

3. Shala A. and Perri R. (2022), Regulatory barriers for fintech companies in Central and Eastern Europe, *Eastern Journal of European Studies*, vol. 13(2), p. 292-316, available at: <https://doi.org/10.47743/ejes-2022-0214>.

4. Kraus K., Kraus N. and Pochenchuk H. (2022), Instytutsionalni aspekty ta tsyfrovizatsiia finansovoi inkluzii v natsionalnii ekonomitsi, *Innovation and Sustainability*, vol. 2, p. 18-28, available at: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.18.28>.

5. Polishchuk, V. H. and Ishchuk, L. I. (2022), Sutnist finansovoi inkluzii ta dostupnosti do finansovykh produktiv, *Ekonomichniy forum*, 1(1), p. 135-143, available at: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-17>.

6. Abramova, I. V. (2020), Stan i priorytety finansovoi inkluzii v Ukraini, *Biznes Inform*, № 10, p. 294-300, available at: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-294-300>.

7. Abramova I., Nedilska L., Kurovska N. and Martynyuk H. (2021), Financial inclusion in the context of sustainable development of rural areas, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43(3), p. 328-336, available at: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.29>.

8. Ohliad nebankivskoho finansovoho sektoru, berezen 2023. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy., available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2023-roku>.

9. Pro kredytni spilky : Zakon Ukrainy vid 14.07.2023 № 5125, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/14/702245/>.

10. Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru do 2025 roku. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy., available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.

REFERENCES

1. Demirguc-Kunt A., Hu B. and Klapper L. (2019), Financial Inclusion in the Europe and Central Asia Region: Recent Trends and a Research Agenda.

Стаття надійшла до редакції 03 листопада 2023 року